

Hans Küng

Žena v kresťanstve

Kniha liberálneho teológa
o tom, ako sa ženy dostali
z centra cirkvi na jej okraj

premedia

ŽENA V KREŠŤANSTVE

O AUTOROVI

HANS KÜNG (1928) je pôvodom švajčiarsky teológ, katolícky kňaz a autor viacerých kníh, hlási sa k myšlienke svetového étosu a medzináboženskej tolerancie. Patrí medzi najznámejších a najkontroverznejších predstaviteľov liberálneho katolicizmu, od sedemdesiatych rokov je známy ako kritik vládnucich katolíckych kruhov a tradicionalizmu. Vinu za Veľkú schizmu aj reformačné rozštiepenie cirkvi pripisuje najmä rímskej strane. V knihe *Neomylný?* z roku 1970 ako prvý významnejší katolícky teológ v dvadsiatom storočí spochybnil neomylnosť pápeža, ktorá je z veľkej časti postavená na falošných dokumentoch. Rozpory s oficiálnou katolíckou vieroukou viedli k tomu, že mu odobrali povolenie vyučovať katolícku teológiu. V reakcii na to začal vyučovať ekumenickú teológiu a v deväťdesiatych rokoch založil inštitút Weltethos, ktorý hľadá porozumenie medzi svetovými náboženstvami.

V polovici šesťdesiatych rokov sa aktívne podieľal na Druhom vatikánskom koncile, kde sa stretol s Josephom Ratzingerom, v tom čase reformne naladeným teológom. Ich názory sa však časom vzdialili a vzťahy skomplikovali. Za príčinu moderného úpadku katolíckej cirkvi považuje jej uzavretosť a neschopnosť konštruktívne reagovať na nové myšlienky a spoločenské fenomény. Bol veľmi kritický k Jánovi Pavlovi II., ktorý podľa neho zradil myšlienky koncilu, rovnako k jeho nasledovníkovi Benediktovi XVI., ktorému svojho času pomohol v jeho teologickej kariére, keď ho pozval na univerzitu v Tübingene. Nepáčila sa mu jeho ústretovosť voči krajnej náboženskej pravici, podľa Künga opustil princípy skutočného ekumenizmu a usiloval sa o obnovu rímskeho impéria. V novom pápežovi vidí nádej a očakáva, že „nebude pokračovať v línii dvoch pápežov z Poľska a Nemecka.“

Hans Küng

**ŽENA
V KREŠŤANSTVE**

premedia

Hans Küng
ŽENA V KREŠTANSTVE

Die Frau im Christentum

Prvé vydanie
www.premedia.sk

Jazyková redakcia Martin Grbjar
Grafická úprava textu Izabela Koska
Obálka Martin Mistrík (www.zelenaluka.sk)

Copyright © Hans Küng, 2001
Translation © Mária Vargová, 2014
All rights reserved

ISBN 978-80-8159-102-0

OBSAH

	Úvod	15
I.	Žena v prvotnom kresťanstve	13
	Ide aj o dejiny žien	15
	Ježiš – priateľ žien	16
	Ženy v židokresťanskom ježišovskom hnutí	18
	Bez patriarchálnej hierarchie	18
	Provizórne štruktúry	20
	Ženy ako apoštolky a prorokyne?	21
II.	Žena v ranej cirkvi	23
	Apoštolky a prorokyne u Pavla	25
	Spory o postavenie ženy	28
	Gnóza: šanca pre ženy	29
	Porazené dejín: ženy	31
	Staronový objav:	
	mučeníčky – prorokyne – učiteľky	34
	Alternatívne formy života žien	37
	Tienisté stránky	38
	Kresťanstvo – hybná sila ženskej emancipácie?	39
	Tradičia ako argument súčasnosti	41
III.	Žena v stredovekej cirkvi	44
	Sexuálnomorálny rigorizmus	48
	Interreligiózný problém	50
	Cirkev celibátnych mužov a zákaz manželstva	51
	Tomáš Akvinský: žena – tvor neúplný	55
	Žena v rodine, v politike a v hospodárstve	58

	Žena v úzadí cirkvi	63
	Mystika v podozrení	67
	Rozmach mariánskeho kultu	69
	Mária ako ekumenická postava?	72
IV.	Žena v období reformácie	77
	Základný reformačný impulz Martina Luthera	79
	Zmena v postavení ženy	80
	Spoločenstvo muža a ženy	82
	Štruktúra spoločnosti – naďalej patriarchálna	83
	Žena v kalvinizme a v anglikanizme	84
	Emancipácia v „sektách“?	87
	Ženy ako bosorky	88
	Kto je vinný z honu na bosorky?	89
V.	Žena v moderne a v postmoderne	96
	Filozofická revolúcia a žena	99
	Politická revolúcia a žena	100
	Priemyselná revolúcia a žena	102
	A čo cirkvi: brzdili alebo podporovali ženskú emancipáciu?	104
	Situácia v modernom katolicizme	106
	Situácia v modernom protestantizme	107
	Feministické hnutie	113
	Kritické otázky cirkvám	114
	Cirkev budúcnosti: spoločenstvo v slobode, rovnosti a súrodeneckosti	116
	Konkrétne reformné požiadavky	117
	Nevzdávať sa!	121
	Poznámky	123

ÚVOD

Pre väčšinu náboženstiev je „žena“ problémom: odpradáva sa podriaďovala mužovi; v rodine, v politike i v hospodárstve hrala druhé husle; svojich práv, ba dokonca aj svojej účasti na rôznych rituáloch sa mohla dožadovať len obmedzene. Zrovnoprávnenie postavenia ženy je obrovskou a doteraz nenaplnenou požiadavkou nielen v kresťanstve.

Pritom niet pochyb, že kresťanstvo pristupuje s osobitnou vážnosťou k rovnoprávnosti a k rovnakej dôstojnosti ženy a muža. Emancipácia ženy zaznamenala v súčasnosti výrazný pokrok najmä v protestantskej, anglikánskej a starokatolíckej cirkvi. Východné pravoslávne cirkvi, ktoré bez akýchkoľvek problémov akceptujú ženatých kňazov (i keď nie biskupov) a predovšetkým rímskokatolícka cirkev však ženu aj naďalej udržiava v nižšom postavení, hoci v tomto smere už dochádza v jednotlivých farnostiach aj napriek oficiálnym blokádam k zreteľnému pokroku.

Napriek všetkému aj naďalej platí v diakonskom a kňazskom úrade zákaz svätenia žien a zároveň aj prísne negatívny postoj k antikoncepcii, potratom a rozvodom, ktorých dôsledky nesú v praxi vo väčšine prípadov ženy. Dokonca aj pokoncilové (1962 – 1965) rímskokatolíckeho cirkevného práva si v tomto zachovalo predkoncilového ducha a ostalo skrz-na-skrz androcentrické, sústredené výhradne na muža. Rovnako aj katedry teológie sa usilujú držať ženy čo najďalej od pedagogických postov.

Vo všetkých týchto prípadoch sa Rím odvoláva na „tradíciu“. Cieľom tejto knihy je preto preskúmať dvetisícročnú dejiny ženy v kresťanstve do takej miery, ako jej to rámec takejto publikácie umožňuje. Prirodzene sa totiž nanucuje

otázka, ako došlo od pôvodne celkom inak organizovaných kresťanských spoločenstiev k neskoršiemu vývoju.

Priznávam, že otázka postavenia ženy v cirkvi sa pre mňa vynorila až na Druhom vatikánskom koncile, na ktorom som sa zúčastnil ako teologický expert. Hnutie konca šesťdesiatych rokov napomohlo aj ženskému hnutiu v cirkvi k posunu napred. Encyklika Pavla VI. *Humanae Vitae* (1968) nasmerovaná proti antikoncepcii ma priamo podnietila k široko formulovanej „otázke“ pod názvom *Unfehlbar?* (Neomylný?, 1970). Vatikán mi na túto otázku neodpovedal, ale reagoval na ňu (právne nedostatočne podloženým) inkvizičným konaním, ktoré 18. decembra 1979 vyústilo do odňatia môjho veniam docendi, povolenia učiť.

Od roku 1980 som však na univerzite v Tübingene získal postavenie, ktoré bolo nezávislé od fakulty, a tým aj jedinečnú príležitosť intenzívne pokračovať v dávno započatom výskume v oblasti svetových náboženstiev, svetového mieru, svetového étosu, svetovej literatúry a v neposlednom rade aj úlohy ženy v kresťanstve. Už v letnom semestri 1981 som spoločne s mojou vtedajšou asistentkou, doktorkou Anne Jensenovou viedol seminár o žene a kresťanstve, na ktorom sa zúčastnili aj doktorka Elisabeth Moltmann-Wendelová (Tübingen) a doktorka Bernadette Brootenová (v súčasnosti Brandeis University/USA). Aj vďaka nim som dospel k rozhodnutiu požiadať nadáciu Volkswagenwerk o štipendium na dvojdielny výskumný projekt *Žena a kresťanstvo*. Uskutočnil sa v rokoch 1982 – 1987 ako prvý svojho druhu v rámci inštitútu pre ekumenický výskum, ktorého vedením ma poverila univerzita v Tübingene.

Charakteristickou črtou projektu bola časová polarita: začiatky kresťanstva na jednej strane a 20. storočie na druhej strane. Keďže história ženy sa v procese tradovania dejín dovedy nepovažovala za hodnú zmienky, oba čiastkové projekty sa v prvom rade zamerali na náročný proces re-

konštrukcie príslušných dejín ženy, a to pokiaľ možno ženami samotnými. Napriek nemalým ťažkostiam, pri ktorých mi doktorka Elisabeth Moltmann-Wendelová bola vždy cennou oporou, sa nám s doktorkou Anne Jensenovou a doktorkou Doris Kaufmannovou podarilo úspešne zavŕšiť oba ich čiastkové projekty. Konečná správa k výskumnému projektu Žena a kresťanstvo z roku 1993 a správa Inštitútu pre ekumenický výskum (Institut für Ökumenische Forschung, 1964 – 1996) obsahovali aj údaje o mnohých prednáškach, seminároch a pracovných stretnutiach k téme ženy a kresťanstva, ako aj o diskusnej skupine s názvom Feministická teológia (oboje je dostupné vo forme skript na Inštitúte pre ekumenický výskum na univerzite v Tübingene).

Úlohu ženy v kresťanstve som rozpracoval osobitne v druhom zväzku trilógie o náboženstve v dejinách (Die religiöse Situation der Zeit) pod názvom Podstata a dejiny kresťanstva (Das Christentum. Wesen und Geschichte. 1992). Venoval som sa jej v rámci analýzy rozmanitých súborných konštelácií a paradigiem, v ktorých sa kresťanstvo ocitlo v priebehu jednotlivých historických období a ktoré osvetlili súčasnú rolu ženy vzhľadom na jej vývoj v minulosti (porovnaj schému zo str. 126 – 127):

- židovsko-apokalyptická paradigma prvotných kresťanských spoločenstiev (P I)
- ekumenicko-helénska paradigma kresťanského staroveku (P II)
- rímsko-katolícka paradigma stredoveku (P III)
- protestantsko-evanjelická paradigma reformácie (P IV)
- paradigma rozumu a pokroku v období moderny (P V)
- všetko so zreteľom na paradigmu postmoderny a jej zreteľne ekumenické vyjadrenia (P VI).

V každej z paradigiem som sa výslovne venoval úlohe ženy. Vo vyše tisícstranovom diele by však odstavce venované ženám mohli zaniknúť popri ďalších historických témach

a vzhľadom na jeho rozsah by nebolo ľahké vnímať všetky tematické súvislosti. Preto som sa rozhodol v tejto knihe zhromaždiť a zároveň trochu prepracovať a doplniť všetky časti, ktoré sa v spomenutom druhom zväzku venovali problematike ženy, a tak zreteľne načrtnúť celkový pohľad na dejiny ženy v kresťanstve z hľadiska súčasnosti.

Vzhľadom na uvedený postup je zrejmé, prečo som sa musel obmedziť na zobrazenie európsko-západnej cirkevnej perspektívy. Úlohe ženy v pravoslávnych a v orientálnych cirkvách ako aj v cirkvách južnej hemisféry sa raz možno budem môcť venovať pri inej príležitosti. Nateraz sa tomuto kontextu vyhnem.

Stredobodom môjho záujmu však ostáva aj naďalej projekt svetového étosu (Weltethos), ktorého mnohostranná náročnosť mi neumožnila zapracovať do tejto publikácie príslušnú literatúru z posledných rokov. Preto odporúčam siahnuť po Journal of Feminist Studies in Religion, po ročenke Jahrbuch der Europäischen Gesellschaft für die Theologische Forschung von Frauen a po jednotlivých číslach Feministische Theologie v medzinárodnom teologickom časopise Concilium, predovšetkým po čísle z júna 1999 na tému odmietania svätiteľ žien.

Ostáva mi len dúfať, že práve rozpracovanie paradigma-tických rozdielov v mojich analýzach poslúži riešeniu epochálnych problémov, s ktorými sa boria cirkvi v súčasnosti.

Tübingen, 8. marca, Medzinárodný deň žien 2001

Hans Küng

I.

ŽENA
V PRVOTNOM
KREŠŤANSTVE

To, že Ježiš, ktorý je pre kresťanov Kristom, si sám nevyvo-
lil nijakú ženu za „apoštolku“, je až dodnes hlavným argu-
mentom, prečo ženy v rímskokatolíckej cirkvi nezastávajú
nijakú vedúcu funkciu a nemôžu byť vysvätené „za kňazov“
a tobôž nie „za biskupov“. Lenže odvtedy uplynulo dveti-
síc rokov a vypátrať niečo o každodennom živote prvých
kresťanských generácií je naozaj veľmi ťažké. Z ich bežné-
ho, normálneho života nepoznáme nič, nevieme nič o ich
všedných starostiach, strachoch a radoostiach. Kto bol vlast-
ne subjektom týchto dejín, kto tvoril prvotné spoločenstvá?

IDE AJ O DEJINY ŽIEN

Ak máme pochopiť dejiny prvotného cirkevného spoločen-
stva¹, musíme mať na zreteli tri veci:

- Nešlo v prvom rade o dejiny Rimanov a Grékov, ale o dejiny rodených Židov. Hoci v palestínsko-helenis-
tickom kultúrnom priestore hovorili niekde po ara-
mejsky a inde po grécky, celej rodiacej sa cirkvi vtači-
li pečať židovskej reči, židovských predstáv o svete aj
židovskej teológie, a tie nezmazateľne poznačili celý
budúci kresťanský svet, vrátane nových pohanokres-
ťanov, a je to tak až podnes. Prvá súborná konštelácia
(Paradigma I) kresťanstva je teda židokresťanská.
- Nešlo ani o dejiny vyššej vrstvy, ktorá poväčšine píše
dejiny. Ide o dejiny nižších vrstiev: o dejiny rybárov,
rolníkov, remeselníkov, drobných ľudí, ktorí nemávajú
svojich kronikárov. Prvé generácie kresťanov nemali

ani najmenší politický vplyv a ani sa neusilovali o pozície v nábožensko-politickom establišmente. Tvorili malú, slabú, ohrozenú a diskreditovanú okrajovú skupinu vtedajšej spoločnosti.

- Predovšetkým však treba zdôrazniť to tretie: od začiatku nešlo len o mužskú záležitosť, ale aj o dejiny žien, ktoré nasledovali Ježiša. Ježišova prax povolávať aj nasledovníčky presahovala všetky konvencie a nijako nezapadala do vtedajších patriarchálnych štruktúr.

JEŽIŠ – PRIATEL ŽIEN

Spoločnosť v dobe Ježiša z Nazaretu nerátala veľmi so ženami. Na verejnosti nemali v mužskej spoločnosti čo robiť presne tak, ako to v niektorých kultúrach vidíme aj dnes. Dobové židovské pramene sú plné výhrad voči ženám, ktoré majú podľa židovského kronikára Jozefa v akomkoľvek ohľade nižšiu hodnotu než muž². Podľa jeho zápisu neradno hovoriť dokonca ani s vlastnou ženou, nieto ešte s cudzou. Ženy žili pokiaľ možno v ústraní verejnosti. V chráme mali vyhradený prístup len po ženskej nádvorie. Pokiaľ ide o povinné modlitby, boli na úrovni otrokov.

Evanjeliá však, odhliadnuc od historickej hodnoty biografických detailov, hovoria o Ježišových vzťahoch k ženám úplne bez zábran. Ježiš podľa nich nerešpektoval prax marginalizácie žien. Ježiš nielenže nepohrda ženami, ale v ich spoločnosti sa správa pozoruhodne nenútene a prirodzene. Ženy sprevádzajú jeho i jeho učeníkov od Galiley až po Jeruzalem. Menovite sa spomínajú Johana, Zuzana, Mária, Jakubova a Jozefova matka Salome, „mnohé ďalšie ženy“ a predovšetkým Mária z Magdaly³. Osobná náklonnosť k ženám nie je Ježišovi cudzia.⁴ Skupina Ježišových učeníkov a učeníčok putuje bez majetku a stáleho bydliska, s výraznou podporou

žien i sympatizujúcich rodín, ku ktorým patria napríklad aj Marta s Máriou.

Je síce pravdou, že Ježiš si pre úzky kruh Dvanástich, ktorý predstavoval dvanástkmeňový apokalyptický ľud, zvolil iba mužov. Dvanásti sa však pôvodne nenazývali „apoštolmi“⁵. „Apoštolov“, teda „vyslancov“ vo viere v Ježišovo zmŕtvychvstanie bolo omnoho viac⁶ a patrili k nim aj ženy. Až evanjelista Lukáš celú jednu generáciu po Ježišovi identifikuje „Dvanástich“ s „apoštolmi“. V širšom kruhu nasledovníkov a nasledovníčok však ženy zohrávajú zjavne aj naďalej významnú úlohu. Tieto učeníčky napokon preukázali vernosť svojmu Majstrovi až po smrť, stáli pod krížom a boli pri jeho pohrebe. Dvanásti, z ktorých jeden Ježiša zradil, ušli už prv.⁷

Ježišove výpovede znejúce zdanlivo „family unfriendly“⁸ treba vidieť v súvislostiach: kto je Ježišovi bratom alebo sestrou v „Božej rodine“ tých, ktorí plnia vôľu Otca, tomu sú pokrvné rodinné väzby druhoradá a vzťahy medzi pohlaviami preň strácajú význam. Avšak Nazareťan, hoci sám neženatý, nerobí z celibátneho života podmienku svojho nasledovania. Povinný celibát nemožno v žiadnom prípade odôvodňovať Ježišovým príkazom. Ani v Hebrejskej biblii sa nikde nenachádza chvála na život bez manželstva. Apoštoli boli a zostali zosobášení (Pavol považoval sám seba za výnimku⁹). Ježišov zákaz manželskej rozluky (z iniciatívy muža, ktorý mohol v židovstve ako jediný vystaviť prepúšťací list!) naproti tomu výrazne zasiahol do slabého právneho a sociálneho postavenia ženy vo vtedajšej spoločnosti¹⁰. Aj tento zákaz – s výnimkou Matúšovho „prípady smilstva“ – je príkazom, ktorý rovnako ako ani iné príkazy nevyklučuje zlyhanie ani odpustenie.

Ježiš nazýval Boha nežne „otcom“, „drahým otcom“ či „oteckom“. Tým však nechcel zdôrazniť mužský element. Pomenovanie Boha otcom neznamená jeho pohlavnú dife-

renciáciu: na Boha si nemôže nárokovať výhradne mužské pohlavie. Medzi Boha a muža nemožno položiť znamienko rovnosti. Už v hebrejskej Biblii prislúchajú Bohu aj ženské, materské črty. Oslovenie „otec“ je preto patriarchálnym symbolom (analogon) pre transhumánnu, transsexuálnu skutočnosť Boha, ktorý je aj pôvodcom všetkého žensko – materského. Toto oslovenie preto nemožno v žiadnom prípade použiť pre náboženské odôvodnenie spoločenského paternalizmu.

ŽENY V ŽIDOKREŠŤANSKOM JEŽIŠOVSKOM Hnutí

Podľa súčasných výskumov niet pochyb, že ženy zohrávali tak v spoločenstve utvorenom okolo Ježiša, ako aj v prvotnom kresťanstve omnoho významnejšiu úlohu, než ako o nej priamo svedčia záznamy v novozákonných prameňoch. Predovšetkým zásluhou americko-nemeckej teologičky, odborníčky na Nový zákon Elisabeth Schüssler Fiorenzovej sa novozákonné spisy začali podrobne skúmať z „feministicko-teologického“ hľadiska. Jej výskum potvrdil, že v ranom židokresťanskom ježišovskom hnutí „sa v praxi uskutočňovala rovnosť všetkých a na budovaní spoločenstva sa mohli podieľať učeníčky i učenici: „Väčšina z nich nebola bohatá ako kynickí filozofi a filozofky, ktorí si mohli „pre slobodu od majetku“ dovoliť odmietnuť vlastníctvo a vysoké kultúrno-spoločenské postavenie. Pochádzali predovšetkým z chudobných vrstiev, z hladu a z biednych vidieckych pomerov. Šlo o colníkov a colníčky, hriešnikov a hriešnice, ženy, deti, rybárov a rybárky, ženy v domácnosti, ľudí, ktorí boli vyličení z chorôb a z otroctva zlého ducha. Ježišove učeníčky a učenici neponúkali žiaden alternatívny spôsob života, ale alternatívny životný étos. Boli tými, ktorí predtým nemali budúcnosť a odrazu získali novú nádej. Pred-

tým boli vyradení zo spoločnosti a odrazu dostali do daru nové spoločenstvo.¹¹

Nemožno presne určiť, do akej miery sa ženy angažovali v ranom židokresťanskom spoločenstve a koľko z nich bolo dokonca aj charizmatickými potulnými kazateľkami. Historicky je to rovnako nepreukázateľné ako téza, „že pri šírení ježišovského hnutia mali ženy za úlohu zameriavať sa na nežidovky“.¹² Je namieste zachovať zdržanlivosť a pri jednotlivých textoch (napríklad o Sýrofeničanke z Mk 7,24-30) nepoukazovať hneď na „historicky preukázateľné vedúce postavenie“¹³ či dokonca na „vedúce pozície pre ženy“¹⁴. Platí to aj pre úlohu Márie Magdalény, ktorá bola určite najvýznamnejšou ženskou postavou z najužšieho Ježišovho okruhu.

Všetky tieto skutočnosti však nepopierajú, že Ježišovo účinkovanie povolalo k životu spoločenstvo seberovných nasledovníkov a nasledovníčok, ktoré by mohlo v mnohom kriticky hľadieť na súčasnú situáciu v cirkvi. Výslovná kritika patriarchátu nebola síce podstatnou súčasťou ježišovského hnutia, no Elisabeth Schüssler Fiorenzová má predsa len pravdu, keď hovorí: „Žiaden/žiadna nie je vyňatý/á. Pozvanie platí pre každého/každú. Pre ženy i pre mužov, pre prostitútov i prostitútky, pre farizejov i farizejky. Podobenstvo o svadobnej hostine vedie poslucháčov a poslucháčky k presvedčeniu, že Božie kráľovstvo sa týka všetkých. Varujú upozorňuje, že tí, ktorých pozvali medzi prvými a ktorí pozvanie odmietli, budú vylúčení. Ústrednou Ježišovou víziou nie je svätosť vyvolených, ale spása všetkých. Obrazy v jeho podobenstvách preto zohľadňujú aj svet žien. Pri jeho uzdravovaniach a vyhánaní zlých duchov ide aj o ženy. Jeho ohlasovanie «eschatologického obrátenia» – mnohí prví budú poslednými a poslední prvými – platí aj pre ženy a ich zranenia patriarchálnymi štruktúrami.“¹⁵